

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. Οι ενέργειες ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας στην ανώτατη εκπαίδευση στο πλαίσιο του ΕΠΕΑΕΚ ΙΙ	2
2. Βασικά στοιχεία οικονομικού και φυσικού αντικειμένου των υλοποιούμενων ενεργειών	4
2.1. Κατηγορία πράξης 3.1.2.β	4
2.2. Κατηγορία πράξης 2.4.2.β	7
2.3. Κατηγορία πράξης 3.1.2.δ	9
3. Σκοπιμότητα και προϋποθέσεις συνέχισης των ενεργειών	10
3.1. Κατηγορία πράξης 3.1.2.β	10
3.2. Κατηγορία πράξης 2.4.2.β	15
3.3. Κατηγορία πράξης 3.1.2.δ	17

1. Οι ενέργειες ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας στην ανώτατη εκπαίδευση στο πλαίσιο του ΕΠΕΑΕΚ ΙΙ

Βάσει του αρχικού σχεδιασμού, στο ΕΠΕΑΕΚ ΙΙ προβλέπονταν ενέργειες ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας στην ανώτατη εκπαίδευση στο πλαίσιο του Άξονα Προτεραιότητας 3: «Ανάπτυξη και προώθηση της επιχειρηματικότητας και της προσαρμοστικότητας των νέων». Κεντρικός στόχος του 3ου Άξονα Προτεραιότητας αποτελεί η ανάπτυξη εκείνων των γνώσεων και δεξιοτήτων των νέων που προωθούν την επιχειρηματικότητα και αυξάνουν την προσαρμοστικότητά τους στις εξελίξεις της αγοράς εργασίας. Επίσης μεγάλη σημασία δίνεται στην ανάπτυξη του επιχειρηματικού πνεύματος και στην ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού σε θέματα έρευνας και τεχνολογίας. Λόγω ακριβώς των στόχων αυτών, ο 3ος Άξονας Προτεραιότητας του ΕΠΕΑΕΚ ΙΙ ταυτίζεται με το 4ο πεδίο πολιτικής του ΕΚΤ.

Το ένα και μοναδικό μέτρο του Άξονα με προϋπολογισμό **19.848.352,00 €** αποκλειστικά δημόσιας δαπάνης (Μέτρο 3.1: «Ενθάρρυνση επιχειρηματικής δράσης και καινοτομικών εφαρμογών»), στοχεύει στην κατάλληλη προετοιμασία των νέων, ώστε να μπορούν να εργασθούν σε μικρές επιχειρήσεις ή να αναπτύξουν ατομικές επαγγελματικές δραστηριότητες (αυτοαπασχόληση). Τα προγράμματα που υποστηρίζονται καλλιεργούν την καινοτόμο επιχειρηματική σκέψη και δράση, ώστε όσοι συμμετέχουν σε αυτά να είναι σε θέση να συμβάλλουν, ως εργαζόμενοι, στην ενίσχυση της αποτελεσματικότητας και της ανταγωνιστικότητας των φορέων που θα τους προσλάβουν, ή να είναι σε θέση να ξεκινήσουν την δική τους δουλειά.

Ειδικά, ως προς την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας και του επιχειρηματικού πνεύματος στην ανώτατη εκπαίδευση, προβλέπονταν αρχικά οι κάτωθι ενέργειες, υπό τη σειρά 3.1.2:

Πράξη 3.1.2.α: Ίδρυση και λειτουργία Παρατηρητηρίου - μηχανισμού παρακολούθησης του επιχειρηματικού τοπίου, αποτίμησης και πολιτικών πρόβλεψης

Πράξη 3.1.2.β: Ενθάρρυνση επιχειρηματικών δράσεων, καινοτομικών εφαρμογών και μαθημάτων επιλογής φοιτητών και σπουδαστών

Πράξη 3.1.2.γ: Υποστήριξη επιχειρηματικών ιδεών μέσα από τις δομές της ανώτατης εκπαίδευσης. Το περιεχόμενο της πράξης αυτής σε μετέπειτα στάδιο εντάχθηκε στον Άξονα Προτεραιότητας 2, Μέτρο 4 και πλέον τιτλοφορείται ως πράξη 2.4.2.β.

Πράξη 3.1.2.δ: Οργάνωση ετήσιου πανελλήνιου διαγωνισμού για την ανάπτυξη καινοτόμων και πρωτοπόρων επιχειρηματικών σχεδίων

Από τις ως άνω κατηγορίες πράξης, αντικείμενο της εξωτερικής αξιολόγησης αποτελούν οι τρεις τελευταίες, δηλαδή οι 3.1.2.β, 2.4.2.β (πρώην 3.1.2.γ) και 3.1.2.δ. Ειδικότερα, αντικείμενο του παρόντος 8ου παραδοτέου αποτελεί η εξέταση της βιωσιμότητας των ενεργειών αυτών, λαμβάνοντας υπόψιν τα κύρια πορίσματα των επιμέρους τελικών αξιολογήσεων των ενεργειών, όπως αυτά παρουσιάζονται στα παραδοτέα 4 (για την κατηγορία πράξης 3.1.2.β), 5 (για την κατηγορία πράξης (2.4.2.β), 6 (για την κατηγορία πράξης 3.1.2.δ), καθώς και στην ολοκληρωμένη μελέτη αξιολόγησης και των τριών κατηγοριών πράξεων (7ο παραδοτέο).

Το κεντρικό ερώτημα στο οποίο καλείται να απαντήσει η μελέτη βιωσιμότητας είναι το κατά πόσον οι ως άνω ενέργειες με τελικούς δικαιούχους τα ιδρύματα της ανώτατης εκπαίδευσης (ΑΕΙ και ΤΕΙ) πρέπει να συνεχιστούν και να είναι βιώσιμες. Το ερώτημα δε αυτό τίθεται με διαφορετικούς όρους ανά κατηγορία πράξης, δεδομένου των διαφορετικών προβλέψεων που υπάρχουν σχετικά, με βάση τον ισχύοντα επιχειρησιακό σχεδιασμό για την 4η προγραμματική περίοδο, στο πλαίσιο του νέου Ε.Π. «Εκπαίδευση και δια βίου μάθηση».

Κατά συνέπεια, η απάντηση στο κεντρικό ερώτημα της βιωσιμότητας και της συνέχειας των σχετικών ενεργειών αποτελεί συνάρτηση της εξέτασης δύο *αλληλεξαρτώμενων* παραγόντων:

- Αφενός κατά πόσο με τις εν λόγω ενέργειες επιτεύχθηκαν ή προωθήθηκαν ουσιαστικές για την λειτουργία και την αποστολή των ιδρυμάτων στόχοι. Η εξέταση του παράγοντα αυτού έχει δύο κύριες πλευρές: την *ποσοτική* που αφορά το πλήθος των συμμετεχόντων και την *ποιοτική* που αφορά τη διάρθρωση, τη στοχοθεσία, το περιεχόμενο, την αποτελεσματικότητα και τα περιθώρια βελτίωσης των επιμέρους ενεργειών.
- Αφετέρου το εάν το κόστος λειτουργίας των ενεργειών επιχειρηματικότητας στην ανώτατη εκπαίδευση μπορεί να μειωθεί και υπό ποιες προϋποθέσεις και πηγές μπορεί να χρηματοδοτείται.

2. Βασικά στοιχεία οικονομικού και φυσικού αντικειμένου των υλοποιούμενων ενεργειών

2.1. Κατηγορία πράξης 3.1.2.β

Οικονομικά στοιχεία

Πρόκειται για τη σημαντικότερη μεταξύ των τριών ενεργειών από την άποψη της βαρύτητας του προϋπολογισμού και των δαπανών. Τα έργα της κατηγορίας πράξης υλοποιήθηκαν σε δύο φάσεις εκ των οποίων η σημαντικότερη, από την άποψη ότι συγκεντρώνει το μεγαλύτερο μέρος του προϋπολογισμού και των (προβλεπόμενων) δαπανών είναι η δεύτερη.

Συγκεκριμένα, ο συνολικός προϋπολογισμός των έργων της κατηγορίας πράξης ανέρχεται σε **8.429.715,67 €** και οι συνολικές πιστοποιημένες δαπάνες μέχρι τον Οκτώβριο του 2007 ανέρχονται σε **5.684.273,05 €**. Για την πρώτη φάση, διατέθηκε προϋπολογισμός 3.380.160,17€ και πιστοποιήθηκαν δαπάνες ύψους 3.050.580,89€, ενώ για τη δεύτερη φάση τα αντίστοιχα ποσά είναι 5.049.555,50€ και 2.633.692,16€. Ως προς τον τύπο των ιδρυμάτων που μετέχουν στην υλοποίηση των έργων της κατηγορίας πράξης: κατά την πρώτη φάση τα ΑΕΙ μετέχουν κατά 71,5% στον προϋπολογισμό και κατά 75,7% στις δαπάνες, στη δεύτερη φάση και πάλι τα ΑΕΙ μετέχουν κατά 64,7% στον προϋπολογισμό και κατά 75,3% στις δαπάνες.

Επωφελούμενοι φοιτητές και παρεχόμενες υπηρεσίες

- Το σύνολο των φοιτητών που παρακολούθησαν τα μαθήματα επιχειρηματικότητας ανέρχεται σε **23.004** εκ των οποίων 11.568 είναι άνδρες και 11.436 γυναίκες. Στην πρώτη φάση συγκεντρώνεται το 44,89% του συνόλου των συμμετεχόντων και στη δεύτερη το 55,11%. Σημειωτέον ότι ο πληθυσμός των ωφελούμενων φοιτητών αποτελεί το 80,11% του πλήθους των αιτούντων για συμμετοχή στα μαθήματα.

Μεταξύ των ωφελούμενων, η πλειοψηφία, συγκεκριμένα 13.843 άτομα αφορούν σε ΑΕΙ και οι υπόλοιποι 9.161 σε ΤΕΙ. Διαχρονικά και επί του συνόλου των ιδρυμάτων καταγράφεται αυξητική πορεία τόσο των αιτούντων για συμμετοχή στα μαθήματα όσο και του πλήθους των ωφελούμενων.

▪ Στο πλαίσιο των έργων της κατηγορίας πράξης: υλοποιήθηκαν συνολικά **224** μαθήματα. Ως κύριοι εκπαιδευτικοί στόχοι των μαθημάτων αυτών αναδεικνύονται: (α) η ανάπτυξη των βασικών επιχειρηματικών δεξιοτήτων και η καλλιέργεια της επιχειρηματικής κουλτούρας και (β) η ανάπτυξη εξειδικευμένων επιχειρηματικών δεξιοτήτων. Οι εκπαιδευτικοί αυτοί στόχοι συνδέονται απόλυτα με τους στόχους του προγράμματος, όπως αυτοί αποτυπώθηκαν στη σχετική πρόσκληση της ΕΥΔ ΕΠΕΑΕΚ. Ως προς το χαρακτήρα τους, τα περισσότερα μαθήματα, ανάλογα με τις ανάγκες του φοιτητικού πληθυσμού των τμημάτων, είτε είναι εξειδικευμένα σε αντικείμενα επιχειρηματικότητας, είτε λειτουργούν ως εισαγωγή στο πεδίο της επιχειρηματικότητας. Εκτιμάται ότι τα εν λόγω μαθήματα εξυπηρετούν τους εκπαιδευτικούς στόχους που ετέθησαν, μολονότι εκτιμάται επίσης πως υπάρχουν περιθώρια καλύτερης στόχευσης και σχεδιασμού, με βάση τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και τις συγκεκριμένες ανάγκες του φοιτητικού πληθυσμού καθενός ιδρύματος.

Τα ίδια τα ιδρύματα αξιολογούν *πολύ σημαντική* την επίδραση των μαθημάτων που υλοποίησαν στην ενίσχυση των γνώσεων και των δεξιοτήτων, καθώς και στη θετική αλλαγή των στάσεων των εκπαιδευόμενων έναντι της επιχειρηματικότητας.

▪ Στο σύνολο της περιόδου εφαρμογής παρήχθησαν 840 συγγράμματα και 826 έργα εκπαιδευτικού υλικού, εκ των οποίων τα 577 αποτελούν πρωτότυπα και τα 269 προσαρμογές στις ανάγκες των τμημάτων των ιδρυμάτων. Επίσης, στην ίδια περίοδο έλαβαν χώρα 84 επιστημονικές εργασίες και δημοσιεύσεις. 84% των συγγραμμάτων, 82% του εκπαιδευτικού υλικού και 87% των δημοσιεύσεων έλαβαν χώρα στα ΑΕΙ.

▪ Η μεγάλη πλειοψηφία των ιδρυμάτων δήλωσε ότι με την ευκαιρία του έργου αξιοποίησαν νέες διδακτικές τεχνικές και εργαλεία. Συνολικά αναπτύχθηκαν 923 εικονικές επιχειρήσεις, 622 μελέτες περίπτωσης και 1.126 ολοκληρωμένες δράσεις καθοδήγησης. Σε γενικές γραμμές, τα ιδρύματα αξιολογούν *πολύ θετικά* τη σχέση των διδακτικών τεχνικών και εργαλείων που αξιοποίησαν με τους στόχους των μαθημάτων.

▪ Με την ευκαιρία του προγράμματος και των μαθημάτων, τα ιδρύματα ενίσχυσαν τις σχέσεις τους με τον κόσμο των επιχειρήσεων. Ενδεικτικά, το ακαδημαϊκό έτος 2006-7 δεκαενέα (19) ιδρύματα δήλωσαν σχέσεις με 220 επιχειρήσεις. Μέρος των σχέσεων των ιδρυμάτων με επιχειρήσεις αποτυπώνεται στο γεγονός ότι πραγματοποιήθηκαν συνολικά 2.231 επισκέψεις προς αυτές.

Δημιουργούμενη απασχόληση

- Για τη διοίκηση και παρακολούθηση του συνόλου των έργων της κατηγορίας πράξης απασχολήθηκαν συνολικά **463** στελέχη, στα οποία αντιστοιχούν (ως τον Αύγουστο του 2007) **2.164,25** ανθρωπομήνες απασχόλησης. Εκ της συνολικού όγκου της απασχόλησης για τη διοίκηση και διαχείριση του έργου οι 1.006,33 ανθρωπομήνες αφορούν σε 158 νέες θέσεις, οι 450,11 σε 61 διατηρούμενες με τη συμβολή του έργου θέσεις και οι 707,81 σε 244 υπάρχουσες θέσεις απασχόλησης.
- Για την ανάπτυξη και παροχή των εκπαιδευτικών υπηρεσιών απασχολήθηκαν συνολικά **1.281** εκπαιδευτές και πραγματοποιήθηκαν **55.477,09** εκπαιδευτικές ώρες. Εκ του συνολικού όγκου του εκπαιδευτικού έργου, 25.492,61 ώρες πραγματοποιήθηκαν από 286 εκπαιδευτές χωρίς προηγούμενη απασχόληση στα ιδρύματα που απασχολήθηκαν.

Μέση δαπάνη ανά ωφελούμενο

Συνδυάζοντας στοιχεία δαπανών και πλήθους ωφελούμενων ανά φάση προκύπτουν τα εξής:

- Στην πρώτη φάση, η μέση δαπάνη ανά φοιτητή είναι 295,4 €, σημαντικά υψηλότερη στα ΑΕΙ: 409,86 € έναντι 157,99 στα ΤΕΙ.
- Στη δεύτερη φάση, η μέση δαπάνη ανά φοιτητή είναι 207,76 €, στα ΑΕΙ: 241,48 € και στα ΤΕΙ 145,79€.

Η μέση δαπάνη ανά φοιτητή στα ΤΕΙ αντιστοιχεί στο 38% της μέσης δαπάνης του φοιτητή των ΑΕΙ για την πρώτη φάση και στο 60% για τη δεύτερη. Για να εξακριβωθούν τα αίτια αυτής της σημαντικής διαφοράς θα πρέπει να γίνει μια ανάλυση κόστους εκτεταμένη, που είναι εκτός των στόχων της παρούσας μελέτης.

Μεταξύ των δύο φάσεων παρατηρείται σημαντική μείωση της μέσης δαπάνης. Ακόμη κι αν αυξηθεί η μέση δαπάνη κατά τη δεύτερη φάση, κάτι που δεν αποκλείεται εφόσον τα έργα της φάσης αυτής είναι σε εξέλιξη, εκτίμηση του μελετητή αποτελεί ότι τελικώς δεν μπορεί να ανατραπεί η κυρίαρχη τάση μείωσης της μέσης δαπάνης σε σχέση με την πρώτη φάση, μεταξύ των άλλων γιατί ορισμένα είδη δαπανών της πρώτης φάσης (π.χ. εγχειρίδια ή οδηγοί) δεν επαναλαμβάνονται, τουλάχιστον σε αυτήν την κλίμακα και από όλα τα ιδρύματα, κατά τη δεύτερη φάση.

2.2. Κατηγορία πράξης 2.4.2.β

Οικονομικά στοιχεία

Ο συνολικός προϋπολογισμός των έργων της κατηγορίας πράξης ανέρχεται σε **4.064.540,00** € και οι συνολικές πιστοποιημένες δαπάνες μέχρι τον Οκτώβριο του 2007 σε **2.376.183,86** €. Ως προς τον τύπο των ιδρυμάτων που μετέχουν στην υλοποίηση των έργων της κατηγορίας πράξης: τα ΑΕΙ μετέχουν κατά 64,7% στον προϋπολογισμό και κατά 67,6% στις δαπάνες, τα ΤΕΙ μετέχουν κατά 35,3% στον προϋπολογισμό και κατά 32,4% στις δαπάνες.

Επωφελούμενος πληθυσμός και παρεχόμενες υπηρεσίες

▪ Ο συνολικός αριθμός των επωφελούμενων ανέρχεται σε **57.891** άτομα επί των οποίων διαπιστώνεται μια ελαφρά υπεροχή των ανδρών έναντι των γυναικών (51% έναντι 49%). Μεταξύ των ωφελούμενων το 54,5% εξυπηρετήθηκε από δομές των ΤΕΙ και το 45,5% από δομές των ΑΕΙ. Εκτιμάται επίσης ότι άνω του 25% των ωφελούμενων είναι απόφοιτοι. Επιπλέον, στο πλαίσιο των υπηρεσιών που παρείχαν οι δομές συμβουλευτικής:

- 11.609 άτομα συμμετείχαν σε εκπαιδευτικά σεμινάρια
- πραγματοποιήθηκαν 4.858 ατομικές συνεδρίες συμβουλευτικής
- Υποστηρίχθηκαν 421 επιχειρηματικά σχέδια εκ των οποίων προχώρησαν σε υλοποίηση τα 69.

Το πλήθος των ωφελούμενων τόσο συνολικά όσο και ανά κατηγορία μειώνεται κατά το ακαδημαϊκό έτος 2006-2007, σε συνάρτηση με τη μείωση του όγκου απασχόλησης των συμβούλων που καταγράφεται την ίδια ακριβώς περίοδο.

Σε γενικές γραμμές, η δομή των παρεχόμενων υπηρεσιών των δομών είναι φτωχή ως προς τη συμμετοχή εξατομικευμένων υπηρεσιών (ατομικές συνεδρίες συμβουλευτικής, υποστήριξη για σύνταξη και υλοποίηση επιχειρηματικών σχεδίων) που τίθενται ωστόσο σε προτεραιότητα από τους στόχους της πρόσκλησης της ΕΥΔ. Παρόλα αυτά θα πρέπει να επισημανθεί ότι κατά κανόνα οι δομές των ΑΕΙ εμφανίζουν ποιοτικότερη διάρθρωση υπηρεσιών σε σχέση με τις δομές των ΤΕΙ.

- Στο πλαίσιο των έργων της κατηγορίας πράξης:
 - παρήχθησαν 84 συγγράμματα και 47 επιστημονικές εργασίες και δημοσιεύσεις
 - Παρήχθη σημαντικός όγκος εξειδικευμένου εκπαιδευτικού υλικού (πρότυποι οδηγοί, επιχειρηματικοί οδηγοί, μεθοδολογίες προαξιολόγησης, και ειδικό υλικό προσαρμοσμένο στο προφίλ των τμημάτων)

- Η πλειοψηφία των δομών συμβουλευτικής δήλωσε ότι με την ευκαιρία του έργου αξιοποίησαν νέες τεχνικές και εργαλεία συμβουλευτικής. Σε γενικές γραμμές, οι επιστημονικοί υπεύθυνοι των δομών αξιολογούν *πολύ θετικά* τη σχέση των εργαλείων συμβουλευτικής που αξιοποίησαν με τους στόχους του προγράμματος.
 - Με την ευκαιρία του προγράμματος, οι δομές συμβουλευτικής ενίσχυσαν τις σχέσεις τους με τον κόσμο των επιχειρήσεων. Ενδεικτικά, το ακαδημαϊκό έτος 2006-7 είκοσι μία (21) δομές συμβουλευτικής δήλωσαν σχέσεις με 864 επιχειρήσεις. Η τάση σύναψης σχέσεων με επιχειρήσεις είναι διαχρονικά αυξητική, κυρίως για τις δομές των ΤΕΙ.

Δημιουργούμενη απασχόληση

- Για τη διοίκηση και παρακολούθηση του συνόλου των έργων της κατηγορίας πράξης απασχολήθηκαν συνολικά **76** στελέχη, στα οποία αντιστοιχούν (ως τον Αύγουστο του 2007) **765,57** ανθρωπομήνες απασχόλησης. Εκ της συνολικού όγκου της απασχόλησης για τη διοίκηση και διαχείριση του έργου, οι 331,21 ανθρωπομήνες αφορούν σε 30 νέες θέσεις, οι 38,0 σε 3 διατηρούμενες με τη συμβολή του έργου θέσεις και οι 396,36 σε 43 υπάρχουσες θέσεις απασχόλησης.
- Για την ανάπτυξη και παροχή των συμβουλευτικών υπηρεσιών απασχολήθηκαν συνολικά **93** στελέχη στα οποία αντιστοιχούν **939** ανθρωπομήνες πλήρους απασχόλησης. Εκ του συνολικού όγκου των συμβουλευτικών υπηρεσιών, οι 756,79 ανθρωπομήνες αφορούν σε 63 νέες θέσεις, οι 136,0 σε 8 διατηρούμενες με τη συμβολή του έργου θέσεις και οι 46,07 σε 22 υπάρχουσες θέσεις απασχόλησης.

Μέση δαπάνη ανά ωφελούμενο

Συνδυάζοντας στοιχεία δαπανών και πλήθους ωφελομένων προκύπτει ότι η μέση δαπάνη ανά ωφελούμενο συμβουλευτικής ανέρχεται σε **41,0** €. Σημειωτέον ότι στις δομές των ΑΕΙ η μέση δαπάνη ανά ωφελούμενο εμφανίζεται τριπλάσια της αντίστοιχης των δομών ΤΕΙ.¹

¹ Στο σημείο αυτό θα πρέπει να υπογραμμιστούν δύο στοιχεία: α) Η διάρθρωση των υπηρεσιών στα ΑΕΙ είναι κατά κανόνα ποιοτικότερη, συμπεριλαμβάνοντας μεγάλο αριθμό ατομικών συνεδριών και σεμιναρίων β) Η ασάφεια του ορισμού «συμβουλευτική» οδηγεί σε ασάφεια του «επωφελομένου συμβουλευτικής», πόσο μάλλον του «επωφελομένου των υπηρεσιών συμβουλευτικής, υποστήριξης, πληροφόρησης». Συνέπεια τούτης της ασάφειας είναι ο άνισος τρόπος με τον οποίο καταγράφονται οι σχετικές επιδόσεις των δομών.

2.3. Κατηγορία πράξης 3.1.2.δ

Η κατηγορία πράξης αυτή παρουσιάζει τη μικρότερη βαρύτητα τόσο από την άποψη του προϋπολογισμού και των δαπανών, όσο και από την άποψη του φυσικού της αντικειμένου.

Οικονομικά στοιχεία

Ο συνολικός προϋπολογισμός του ενός έργου της κατηγορίας πράξης ανέρχεται σε **565.331,87 €** και οι συνολικές πιστοποιημένες δαπάνες σε **539.537,30 €**.

Επωφελούμενος πληθυσμός και παρεχόμενες υπηρεσίες

- Στο πλαίσιο του έργου:
 - ωφελήθηκαν από υπηρεσίες συμβουλευτικής 536 άτομα και από συμμετοχή σε σεμινάρια 449 άτομα.
 - αναπτύχθηκαν 546 προτάσεις επιχειρηματικών ιδεών
 - βραβεύθηκαν 24 επιχειρηματικές ιδέες στη δημιουργία των οποίων μετείχαν, συνεπώς βραβεύθηκαν, 84 άτομα
 - δημιουργήθηκαν 221 επιχειρηματικά σχέδια από 150 ομάδες εργασίας στις οποίες μετείχαν 536 άτομα.
 - βραβεύθηκαν 40 επιχειρηματικά σχέδια στη δημιουργία των οποίων μετείχαν, συνεπώς βραβεύθηκαν, 127 άτομα.
- Για την υλοποίηση του έργου ο φορέας ανέπτυξε πρωτότυπο εκπαιδευτικό υλικό, οργάνωσε και πραγματοποίησε οκτώ (8) εκπαιδευτικά σεμινάρια και εφάρμοσε νέες μεθόδους συμβουλευτικής τις οποίες αξιολογεί με «άριστα» ως προς τη συμβολή τους στους στόχους του προγράμματος.

Δημιουργούμενη απασχόληση

Για την υλοποίηση του έργου ο φορέας απασχόλησε 21 στελέχη στα οποία αντιστοιχούν 138,98 ανθρωπομήνες απασχόλησης. Εκ της συνολικής απασχόλησης, 118,6 ανθρωπομήνες αφορούν σε 16 διατηρούμενες με τη συμβολή του έργου θέσεις απασχόλησης και οι 20,38 ανθρωπομήνες σε 5 υφιστάμενες θέσεις απασχόλησης.

3. Σκοπιμότητα και προϋποθέσεις συνέχισης των ενεργειών

3.1. Κατηγορία πράξης 3.1.2.β

3.1.1. Σκοπιμότητα συνέχισης της ενέργειας

Από ποσοτική άποψη, το συνολικό πλήθος των ωφελούμενων φοιτητών (23.004 χωρίς το ακαδημαϊκό έτος 2007-2008) είναι καταρχήν αρκετά κάτω από τους προγραμματικούς στόχους, βάσει των οποίων προβλέπονταν 25.000 ωφελούμενοι φοιτητές στην πρώτη φάση και 65.000 στη δεύτερη (σύνολο 90.000 ωφελούμενοι φοιτητές). Ωστόσο, η υλοποίηση των σχετικών ενεργειών δεν μπορεί να κριθεί ως μη ικανοποιητική για το λόγο αυτό. Απεναντίας, μάλλον θα πρέπει να αξιολογηθούν ως αρκετά φιλόδοξοι οι αρχικοί ποσοτικοί στόχοι, καθώς και ο επιμερισμός αυτών ανά τύπο ιδρύματος (ΑΕΙ/ΤΕΙ), δεδομένου ότι εκ των αποτελεσμάτων της αξιολόγησης προκύπτει ότι δεν είχαν ληφθεί επαρκώς υπόψιν αφενός οι δυσχέρειες που επρόκειτο να αντιμετωπίσουν τα ιδρύματα κατά την υλοποίηση των πράξεων, αφετέρου οι δυνατότητες για κινητοποίηση κατάλληλου στελεχιακού δυναμικού και η διαθεσιμότητα της υλικοτεχνικής υποδομής των ιδρυμάτων. Αναλυτικότερα, ως κύριες δυσχέρειες μπορούν να αναγνωριστούν οι εξής:

- Ανάγκη αναζήτησης και προσέλκυσης εκπαιδευτικού δυναμικού κατάλληλου και εξειδικευμένου στο γνωστικό πεδίο της επιχειρηματικότητας, εκτός ιδρυμάτων.
- Ανάγκη δημιουργίας νέας υλικοτεχνικής υποδομής σε έκταση που δεν ήταν αρχικά προφανής σε σχέση με την καινοτομικότητα του προγράμματος. Σε κάθε περίπτωση, η υφιστάμενη υποδομή σε συνδυασμό με τις δυνατότητες κινητοποίησης εκπαιδευτικών στελεχών των ιδρυμάτων δεν θα μπορούσαν να καλύψουν τη ζήτηση των σχετικών υπηρεσιών. Δεν είναι τυχαίο ότι εκ των αιτούντων συμμετοχής στο πρόγραμμα περίπου το 20% απορρίπτονταν. Ίσως ακριβώς για το λόγο αυτό, δεν είναι επίσης τυχαίο ότι ο πληθυσμός των αιτούντων μειώνεται στα ΤΕΙ κατά τα δύο τελευταία ακαδημαϊκά έτη (2005-2007).
- Ανάγκη δημιουργίας κατάλληλου εκπαιδευτικού υλικού, προσαρμοσμένου στις ειδικές ανάγκες των προγραμμάτων κατά ίδρυμα. Από την άλλη πλευρά βέβαια, το γεγονός αυτό έχει κατά τα φαινόμενα οδηγήσει στη δημιουργία των ίδιων

σχεδόν υλικών από πολλά ιδρύματα, με άμεση συνέπεια στην αύξηση του κόστους των προγραμμάτων.

- Η ανάπτυξη του κατάλληλου εκπαιδευτικού υλικού συνδέεται με την αναμόρφωση των προγραμμάτων σπουδών, η οποία με τη σειρά της απαιτεί εκτεταμένα δίκτυα επιστημονικών στελεχών διαφόρων κατευθύνσεων, απαιτεί δηλαδή τη διεπιστημονικότητα και μάλιστα σε χρόνο και πλαίσια ίσως διαφορετικά από τις τρέχουσες ανάγκες και προτεραιότητες των ιδρυμάτων.
- Τέλος, αλλά όχι σε σημασία, συχνά ανέκυπταν δυσκολίες και προβλήματα με τους φοιτητικούς συλλόγους, αλλά και τους συλλόγους διδασκόντων.

Λαμβάνοντας υπόψιν τα ανωτέρω, συνάγουμε ότι ο συνολικός πληθυσμός των ωφελούμενων είναι μάλλον ικανοποιητικός. Από την άλλη πλευρά, αν συνυπολογιστεί ότι το πληθυσμός αυτός αποτελεί περίπου το 80% του πληθυσμού που εκδήλωσε ενδιαφέρον για συμμετοχή στα μαθήματα, τότε η εκτίμηση περί ικανοποιητικού πλήθους ωφελούμενων ενισχύεται: τα μαθήματα επιχειρηματικότητας συνάντησαν την αποδοχή μιας σημαντικής μερίδας του φοιτητικού πληθυσμού και ως εκ τούτου, μπορεί να θεωρηθεί ότι καλλιέργησαν αυξημένες προσδοκίες στους φοιτητές, ιδιαίτερα όσον αφορά τις διαδικασίες ένταξης στην αγορά εργασίας, καθώς και τη θέση και το ρόλο τους στην απασχόληση.

Από την άλλη πλευρά, τα ποιοτικά στοιχεία υλοποίησης του προγράμματος δείχνουν ότι σε γενικές γραμμές:

- τα υλοποιούμενα μαθήματα ανταποκρίθηκαν στους εκπαιδευτικούς στόχους, όπως αυτοί ετέθησαν από τα ιδρύματα με βάση το προφίλ και τις ανάγκες του φοιτητικού πληθυσμού των τμημάτων τους,
- παρήχθη σημαντικός όγκος συγγραμμάτων και εκπαιδευτικού υλικού
- αναπτύχθηκαν και εφαρμόστηκαν νέες διδακτικές τεχνικές και εργαλεία
- ενισχύθηκε η εξωστρέφεια των ιδρυμάτων με την ανάπτυξη των σχέσεων τους με τον κόσμο των επιχειρήσεων.

Για όλους αυτούς τους λόγους, η απάντηση στο κατά πόσο το πρόγραμμα αυτό αποδείχθηκε χρήσιμο θα πρέπει να είναι θετική. Στο βαθμό που η παρατήρηση αυτή γίνεται αποδεκτή, σημαίνει ότι το πρόγραμμα επιχειρηματικότητας θα πρέπει να συνεχιστεί.

3.1.2. Προϋποθέσεις συνέχισης της ενέργειας

Δύο είναι οι κύριες προϋποθέσεις για την συνέχιση των μαθημάτων επιχειρηματικότητας:

1. Η ενσωμάτωση τους στο πρόγραμμα σπουδών των ιδρυμάτων ανώτατης εκπαίδευσης
2. Η χρηματοδότηση τους

Ενσωμάτωση στο πρόγραμμα σπουδών των Τμημάτων

Η ένταξη οποιουδήποτε μαθήματος επιχειρηματικότητας ως υποχρεωτικού ή επιλογής στο πρόγραμμα σπουδών των τμημάτων, θα γίνει σύμφωνα με τις ανάγκες και προτεραιότητες των τελευταίων, όπως αυτές καθορίζονται από τις Γενικές Συνελεύσεις τους και ακολουθώντας τις κατά νόμο προβλεπόμενες διαδικασίες. Σε κάθε περίπτωση, η ενσωμάτωση των μαθημάτων στο πρόγραμμα σπουδών θα έχει θετική επίπτωση στους υποψηφίους να το παρακολουθήσουν, γιατί θα μπορούν να το προγραμματίσουν κατά τη διάρκεια των σπουδών τους.

Εναλλακτικά και μόνο για τις περιπτώσεις όπου δεν χρειάζεται η εισαγωγή ενός αυτοτελούς μαθήματος ως μαθήματος επιχειρηματικότητας στο πρόγραμμα σπουδών, μπορούν τα τμήματα των ιδρυμάτων μέσω των Γενικών Συνελεύσεων τους, να αποφασίσουν την εισαγωγή ενοτήτων επιχειρηματικότητας στο υφιστάμενο πρόγραμμα σπουδών τους και στο πλαίσιο υπαρχόντων μαθημάτων. Κατ'αυτόν τον τρόπο εκτιμάται ότι μπορεί να εξυπηρετηθεί ο στόχος ανάπτυξης του επιχειρηματικού πνεύματος μέσα από το πρόγραμμα σπουδών περισσότερων τμημάτων, χωρίς παράλληλα να ανατραπούν οι προτεραιότητες και η φυσιογνωμία των προγραμμάτων σπουδών των τμημάτων.

Χρηματοδότηση της ενέργειας

Η χρηματοδότηση της ενέργειας μπορεί να γίνει είτε εξ'ολοκλήρου από τον τακτικό προϋπολογισμό των ιδρυμάτων, είτε από το ΕΠ «Εκπαίδευση και δια βίου μάθηση», είτε με συνδυασμό των δύο αυτών χρηματοδοτικών πηγών.

Συγκεκριμένα, οι ανάγκες αναμόρφωσης και εκσυγχρονισμού των προγραμμάτων και των σχετικών εκπαιδευτικών εργαλείων θα μπορούσαν να χρηματοδοτηθούν στο

πλαίσιο των ειδικών στόχων 1.1, 2.1 και 3.1 των Αξόνων Προτεραιότητας 1, 2 και 3 του ΕΠ «Εκπαίδευση και δια βίου μάθηση».

Η εισαγωγή και εφαρμογή μαθημάτων, ενοτήτων και στοιχείων επιχειρηματικότητας θα μπορούσαν να χρηματοδοτηθούν στο πλαίσιο των ειδικών στόχων 4.3, 5.3 και 6.3 των Αξόνων Προτεραιότητας 4, 5 και 6 του ΕΠ «Εκπαίδευση και δια βίου μάθηση».

Συνδυαστικά, θα μπορούσε επίσης:

- η εισαγωγή και εφαρμογή μαθημάτων, ενοτήτων και στοιχείων επιχειρηματικότητας να χρηματοδοτηθεί από τους ειδικούς στόχους 4.3, 5.3 και 6.3 των Αξόνων Προτεραιότητας 4, 5 και 6 του ΕΠ
- η αναμόρφωση και ο εκσυγχρονισμός των προγραμμάτων και των σχετικών εκπαιδευτικών εργαλείων να χρηματοδοτηθεί από τους ειδικούς στόχους 1.1, 2.1 και 3.1 των Αξόνων Προτεραιότητας 1, 2 και 3 του ΕΠ (το σενάριο αυτό ισχύει στις περιπτώσεις όπου δεν θα καταστεί δυνατή η χρηματοδότηση μαθημάτων επιχειρηματικότητας από τους ειδικούς στόχους 4.3, 5.3 και 6.3 των Αξόνων Προτεραιότητας 4, 5 και 6 του ΕΠ)
- το διοικητικό κόστος να ενσωματωθεί στον τακτικό προϋπολογισμό των ιδρυμάτων.

Σε κάθε περίπτωση, μεταξύ των άλλων θα απαιτηθεί η όσο το δυνατόν μείωση του κόστους ανά φοιτητή, τόσο συνολικά όσο και κατά ίδρυμα και μέχρι του σημείου όπου δεν επηρεάζονται αρνητικά οι εκπαιδευτικοί στόχοι. Άλλωστε, το ύψος της απαιτούμενης χρηματοδότης προβλέπεται να είναι συνολικά και κατά φοιτητή, πολύ μικρότερο αυτού της πιλοτικής φάσης για τους εξής λόγους:

- Το εκπαιδευτικό υλικό, που ήδη έχει παραχθεί στο κάθε ίδρυμα, μπορεί να χρησιμοποιηθεί από όλους τους διδάσκοντες
- Δεν θα χρειαστούν πρόσθετες δαπάνες για αγορά εξοπλισμού.
- Η διοικητική οργάνωση του προγράμματος μπορεί να ενσωματωθεί στη συνολική διοίκηση του Ιδρύματος
- Το εκπαιδευτικό έργο μπορεί να γίνεται, στο μεγάλο του μέρος, από μόνιμο προσωπικό του Ιδρύματος

Κατά τη γνώμη του μελετητή ο συνδυαστικός τρόπος χρηματοδότησης έχει το πλεονέκτημα ότι αφενός δεν επιβαρύνεται από τους περιορισμούς, τη γραφειοκρατία και τις αδικαιολόγητες καθυστερήσεις που χαρακτήριζαν την πιλοτική φάση, αφετέρου δεν απεμπολεί τη δυνατότητα της συγχρηματοδότησης από κοινοτικούς πόρους του καθαυτού διδακτικού μέρους, αλλά και όσων ενεργειών λαμβάνουν χώρα στο πλαίσιο των μαθημάτων και, είτε έχουν καινοτομικό χαρακτήρα, είτε συμβάλλουν στον εκσυγχρονισμό και την αναβάθμιση των προγραμμάτων σπουδών και των υποστηρικτικών εκπαιδευτικών εργαλείων.

3.2. Κατηγορία πράξης 2.4.2.β

3.2.1. Σκοπιμότητα συνέχισης της ενέργειας

Από ποσοτική άποψη, το συνολικό πλήθος των ωφελούμενων φοιτητών και αποφοίτων (57.891 άτομα χωρίς το ακαδημαϊκό έτος 2007-2008) είναι καταρχήν αρκετά κάτω από τους προγραμματικούς στόχους που είχαν θέσει οι ίδιες οι δομές μέσω των υποβαλλόμενων σχεδίων δράσης τους (125.350 ωφελούμενους). Με βάση πάντως την επιτευχθείσα τιμή και σε συνδυασμό με το σύνολο των ανθρωπομηνών συμβουλευτικής που διατέθηκαν στο πλαίσιο των έργων της κατηγορίας πράξης, προκύπτει ότι ανά ανθρωπομήνα συμβουλευτικής αντιστοιχούν κατά μέσο όρο 61,7 ωφελούμενοι, ήτοι 2,8 για κάθε ημέρα πλήρους απασχόλησης. Το μέγεθος αυτό καθαυτό δεν είναι αρνητικό, αν ληφθούν υπόψιν και οι άλλες συνοδευτικές και υποστηρικτικές της συμβουλευτικής ενέργειες των απασχολούμενων στις δομές.

Με βάση τα ποσοτικά αυτά στοιχεία, αξιολογείται θετικά η ανταπόκριση των φοιτητών και των αποφοίτων στις σχετικές υπηρεσίες. Θετικά επίσης αξιολογούνται:

- η συμβουλευτική εμπειρία που αποκόμισαν οι δομές στα αντικείμενα της επιχειρηματικότητας
- τα εργαλεία και οι συμβουλευτικές τεχνικές που εφάρμοσαν, έστω και σε περιορισμένη κλίμακα
- ο βαθμός διασύνδεσής τους με τις επιχειρήσεις.

Στη βάση όλων αυτών των παραμέτρων θεωρείται σκόπιμη η συνέχεια της ενέργειας.

3.2.2. Προϋποθέσεις συνέχισης της ενέργειας

Η θετική απόφαση για τη σκοπιμότητα συνέχισης της ενέργειας, δεν αποκρύβει δύο αλληλένδετα και κομβικής σημασίας σημεία που κατά τον μελετητή θα πρέπει να ληφθούν υπόψιν στο σχεδιασμό εφαρμογής των ενεργειών κατά την επόμενη προγραμματική περίοδο:

- Η προαναφερθείσα τιμή των 61,7 επωφελούμενων ανά ανθρωπομήνα συμβουλευτικής είναι μέση και διαμορφώνεται ως συνισταμένη των διαφορετικών

προσεγγίσεων που οι δομές υιοθετούν αναφορικά με τον ορισμό του ωφελούμενου της συμβουλευτικής υποστήριξης.

- Με βάση τα στοιχεία της αξιολόγησης, η διάρθρωση των παρεχόμενων υπηρεσιών είναι σε γενικές γραμμές φτωχή σε ποιοτικές και εξατομικευμένες υπηρεσίες, που αποτελούν άλλωστε και την ουσία της συμβουλευτικής.

Για τους παραπάνω λόγους, στην αποτελεσματικότερη και αποδοτικότερη υλοποίηση της ενέργειας στο μέλλον εκτιμάται πως θα συμβάλει:

- Καταρχήν, η ένταξη των υπηρεσιών συμβουλευτικής υποστήριξης κατά προτεραιότητα ως σταθερής συνιστώσας των εργασιών των γραφείων διασύνδεσης, δεδομένου ότι τα τελευταία αποτελούν οργανικό κομμάτι της λειτουργίας των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και είναι αναγνωρίσιμα τόσο από τους φοιτητές όσο και από τους απόφοιτους.
- Δεύτερον, ο ορθολογικός συντονισμός και η υποστήριξη του συμβουλευτικού έργου των γραφείων διασύνδεσης σε θέματα επιχειρηματικότητας, αξιοποιώντας την εμπειρία των υφιστάμενων δομών οριζόντιας υποστήριξης. Στο πλαίσιο αυτής ακριβώς της υποστήριξης και παρακολούθησης, θα πρέπει να ληφθούν μέτρα για:
 - την κατάρτιση και επανακατάρτιση του στελεχιακού δυναμικού των συμβούλων επιχειρηματικότητας,
 - για την ενίσχυση των δικτυώσεων των γραφείων με επιχειρήσεις και άλλους φορείς, καθώς και με δομές διαμεσολάβησης (π.χ. ΚΠΑ ΟΑΕΔ, Δήμοι, Επιμελητήρια),
 - για την ομογενοποίηση της καταγραφής των δράσεων και των αποτελεσμάτων τους,
 - για την ενίσχυση της ποιότητας στη διάρθρωση των παρεχόμενων υπηρεσιών τους.

Η συνέχεια της χρηματοδότησης των υπηρεσιών συμβουλευτικής επιχειρηματικότητας μπορεί να καλυφθεί από πόρους του ΕΠ «Εκπαίδευση και δια βίου μάθηση» εφόσον οι σχετικές ενέργειες μπορούν να θεωρηθούν επιλέξιμες στο πλαίσιο των ειδικών στόχων 4.3, 5.3 και 6.3 των Αξόνων Προτεραιότητας 4, 5 και 6.

3.3. Κατηγορία πράξης 3.1.2.δ

3.3.1. Σκοπιμότητα συνέχισης της ενέργειας

Η ενέργεια 3.1.2.δ εκτελέστηκε με ορθολογικό τρόπο από την άποψη της δομής των δαπανών της και των αποτελεσμάτων που παρήγαγε. Από την άλλη πλευρά, η ενέργεια συνδέεται και συνεργεί με τις άλλες ενέργειες επιχειρηματικότητας στο χώρο της ανώτατης εκπαίδευσης αλλά και της αρχικής επαγγελματικής κατάρτισης. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με τη θετική ανταπόκριση του φοιτητικού πληθυσμού και των αποφοίτων σχετικά, συνηγορεί στη θετική απόφαση όσον αφορά τη σκοπιμότητα συνέχισης της ενέργειας.

3.3.2. Προϋποθέσεις συνέχισης της ενέργειας

Η υλοποίηση παρόμοιων ενεργειών κατά την επόμενη προγραμματική περίοδο θα μπορούσε να είναι αποτελεσματικότερη με τη λήψη κατάλληλων μέτρων προβολής και δικτύωσης που θα συνέτειναν στην ενίσχυση της συμμετοχής των φοιτητών και των αποφοίτων περισσότερων ιδρυμάτων από ό,τι στην τρέχουσα προγραμματική περίοδο. Η λήψη των μέτρων αυτών μπορεί να γίνει είτε κατά τη φάση σχεδιασμού και δημοσίευσης της σχετικής πρόσκλησης από τη Διαχειριστική Αρχή, είτε και κατά τη φάση υλοποίησης με ευθύνη του τελικού δικαιούχου.

Όσον αφορά τη χρηματοδότηση της ενέργειας, αυτή μπορεί να διασφαλιστεί στο πλαίσιο των ειδικών στόχων 4.3, 5.3 και 6.3 των Αξόνων Προτεραιότητας 4, 5 και 6 του ΕΠ «Εκπαίδευση και δια βίου μάθηση».